

Zárójelentés

a T 049593 számú „A felsőoktatás-politika története és történetének tanúságai” című OTKA kutatásról

(Témavezető: Polónyi István)

A kutatás eredményeként született zárótanulmány, amely egy tervezett szakkönyv „nulladik változata” is tíz fejezetben tekinti át az oktatáspolitikai jellemzőit, fejlődését és hazai sajátosságait.

Az első fejezetben az oktatáspolitikai kialakulását, fejlődését, általános célkitűzéseit és legfontosabb szereplőit tekintettük át, és vizsgáltuk meg. Elemeztük a szakpolitika fogalmát, az oktatáspolitikai specifikumait, a tudás és az iskolai oktatás kapcsolatát, s az iskolarendszer történelmi fejlődését. Áttekintettük az oktatáspolitikai olyan általános célkitűzéseit, mint az igazságosság, méltányosság és esélyegyenlőség, a társadalmi kohézió, a minőség, a gazdaságosság, eredményesség és hatékonyság, a szabadság és választhatóság, az átláthatóság és elszámoltathatóság, a kiszámíthatóság, stabilitás, valamint a gazdaság és az oktatás kapcsolatát. Az elemzés végén azonosítjuk az oktatáspolitikai feladatait és kapcsolatrendszerét.

A második fejezet a magyar oktatáspolitikai általános jegyeit és sajátosságait tekinti át. Bemutatja a nemzetközi összehasonlításnál használt legfontosabb módszereket, majd megvizsgálja a magyar oktatást nemzetközi összehasonlításban (a népesség iskolázottságát, az oktatás eredményességét, a foglalkoztatottság és az iskolázottság kapcsolatát, az oktatás költségeit). Ezt követően áttekinti a hazai oktatáspolitikai szereplőit (pártok, önkormányzatok, alternatív iskolafenntartók és a központi irányítás) néhány fontos jellemzőjét, majd az oktatáspolitikai legfontosabb eszközeinek (törvények, jogszabályok, a tartalmi szabályozás és a vizsgarendszer valamint az oktatáskutatás) egyes jellemzőit.

Ennek a két fejezetnek a kimunkálása során, az eredményekről többször is számot adtunk, - négy publikációt is megjelentettünk a témával kapcsolatban.

- Polónyi István - Tímár János: Gondolatok az oktatáspolitikáról (3-26 p), Új Pedagógiai Szemle 2005 szeptember; 2005
- Polónyi István - Tímár János: Az oktatáspolitikai fejlődésének változásai (174-185 p.); In.: Széchy Éva (szerk): Új felismerések és kihívások az ember formálásáról Gondolat Kiadó Budapest, 2005
- Polónyi István - Tímár János: Az oktatáspolitikai a nemzetközi összehasonlítás tükrében (826-840 p), Statisztikai Szemle 2005 szeptember, 2005;
- Polónyi István - Tímár János: Oktatáspolitikai (38-47 p.), Magyar Tudomány 2006. 1., 2006)

A harmadik fejezet az oktatás-politika és a demográfia összefüggéseit elemzi. Áttekinti a demográfia fő fogalmait, elméleteit, s a népességet, ezen belül az oktatási rendszer szempontjából releváns népesség számát befolyásoló tényezőket. Bemutatja a hazai népesség számának előreszámításait, s bemutatja az oktatási rendszer egyes szintjei számára releváns népesség várható alakulását, kitérve annak etnikai vonatkozásaira is. Ezen fejezet eredményeit – illetve annak egy részét - is közreadtuk egy publikációban

- Polónyi István - Tímár János: Oktatáspolitikai és demográfia (60 p), Kutatás közben No. 274 Felsőoktatási Kutatóintézet 2006

Az ezt követő négy fejezet a közoktatás, a szakképzés, a felsőoktatás és a felnőttképzés hazai jellemzőinek és oktatáspolitikai sajátosságainak a mélyreható elemzését adja. Ezen területek elemzésének eredményeiről négy publikáció született

- Polónyi István - Tímár János: A magyar felsőoktatás-politika és a diplomás túlképzés (96-105), Külgazdaság 2006 április-május, 2006;

- Polónyi István - Tímár János: Az Akadémia és az egyetemek reformjai (1261-1265), Magyar Tudomány 2006 október, 2006;
- Polónyi István: A hazai szakképzés formálódása (371-386), Educatio 2006 Nyár, 2006
- Polónyi István - Tímár János: A sikeres felsőoktatás. Ábránd és valóság. Dokumentum-elemzés (811-818), Educatio 2006 tél, 2007

Ezt követően az oktatás illetve az oktatáspolitikai három kiemelkedő elemével foglalkozunk egy-egy fejezetben: a pedagógusokkal, az oktatás finanszírozásával, és az oktatás minőségügyével. Ezen vizsgálódásaink eredményeit hat publikációban tettük közzé.

- Polónyi István - Tímár János: A pedagógus probléma (15-31 p), Új Pedagógiai Szemle 2006 április, 2006;
- Polónyi István: Az egyházi közoktatás néhány oktatásgazdasági sajátossága (604-614 p.), Educatio 2005 Ősz, 2006;
- Polónyi István: A munkaerőpiacra orientált felsőoktatási minőségbiztosítás (10-38.p), In: Bálint Julianna – Polónyi István – Siklós Balázs: A felsőoktatás minősége FKI Budapest 2006 (160. p.), 2006;
- Polónyi István: A felsőoktatás minősége és a gazdaság elvárásai (4-8), Magyar Minőség 2006. október, 2006;
- Polónyi István - Tímár János: Az oktatás költségei és finanszírozása (11-50 p.), Competitio 2006. március, 2006)
- Polónyi István: Minőség az oktatásban Competitio (149-182), Competitio 2007/ 1,

Végeredményben a kutatás eredményeként egy közel 600 ezer karakter terjedelmű zárótanulmány "nulladik változata" született. Ez áttekinti az oktatáspolitikai fogalmait, fejlődését és hazai sajátosságait. További finomítások után alkalmas arra, hogy egy, a felsőoktatásban jól használható szakkönyv alapanyag legyen. A kutatás közben 14 publikáció született, az oktatáspolitikai témakörében.

A zárótanulmány – amelyet egy leendő szakkönyv kéziratának a „nulladik változatának” tekinthetünk - tartalomjegyzéke a következő:

TARTALOM

Előszó 7

I. Az oktatáspolitikáról általában 8

1. Politika és szakpolitika 8
2. A szakpolitikák 9
3. A szakpolitikák specifikuma 11
4. Tudás és iskolai oktatás 12
5. Tapasztalat és társadalmi tudás 13
6. Az iskolarendszer kialakulása 14
7. Az oktatáspolitikai céljairól 17
 - a.) Igazságosság, méltányosság és esélyegyenlőség 17
 - b.) Társadalmi kohézió 20
 - c.) Minőség 21
 - d.) Gazdaságosság, eredményesség és hatékonyság 23
 - e.) Szabadság és választhatóság 24
 - f.) Átláthatóság és elszámoltathatóság 26
 - g.) Kiszámíthatóság, stabilitás – adaptivitás, alkalmazkodó képesség 27
8. Oktatáspolitikai kihívások 28
 - a.) Globalizáció és integráció 28
 - b.) Az oktatás expanziója 31
 - c.) A gazdaság igényei 33
9. Az oktatáspolitikai feladatai 34

10.	Az oktatáspolitikai kapcsolatrendszer 36
11.	Befejezésül 37
II. A magyar oktatás és oktatáspolitikai néhány jellemzője 40	
1.	A hazai oktatás nemzetközi összehasonlításban 40
a.	Fogalmak és módszerek 40
b.	A népesség iskolázottsága 41
c.	Az oktatás eredményessége (minősége) 44
d.	Foglalkoztatottság és iskolázottság 45
e.	Az oktatás költségei 52
f.	A felsőoktatás egyéb problémái 55
g.	Befejezésül a nemzetközi összehasonlítás kapcsán 58
2.	Az oktatáspolitikai szereplői 59
a.	Pártok és ciklusok 59
b.	Az oktatáspolitikai további szereplői 62
i.	Az önkormányzatok 62
ii.	Az alternatív iskolafenntartók 63
iii.	A központi oktatásirányítás 64
3.	Az oktatáspolitikai eszközök 68
a.	Törvények, jogszabályok 68
b.	Tartalmi szabályozás és a vizsgarendszer 69
c.	Oktatáskutatás 70
III. Oktatáspolitikai és demográfia 73	
1.	Bevezetés 73
2.	A demográfia fogalma és elméletei 74
3.	Népesséspolitikai 77
4.	A születések változása 77
5.	A népesség nem és életkor szerinti megoszlása 83
6.	A házasságkötések és válások 88
7.	A vándorlás 91
8.	A népesség területi eloszlása 94
9.	Az oktatási rendszer fejlesztése és a népesség-előrebecslés 98
a.)	A népesség előreszámítása Magyarországon 98
b.)	A cigány népesség 104
10.	Az oktatási rendszer inputja 107
11.	Az oktatás outputja 108
12.	Befejezésül 111
	Melléklet 112
IV. Köznevelés 123	
1.	Bevezetés 123
2.	A köznevelés fogalma 123
3.	Az Óvoda 127
a.)	Bevezetés 127
b.)	Az óvodások jellemzői 128
c.)	Az óvodák fenntartói szervezete 131
d.)	Rövid regionális kitekintés 133
e.)	Az óvodai ellátás kiadásai és néhány hatékonysági jellemzője nemzetközi összehasonlításban 134
d.)	Hátrányos helyzetű csoportok az óvodában 137
e.)	Befejezésül az óvodáról 142
4.	Az általános iskola 143
a.	Szerkezeti kérdések 143
b.	Eredményesség 145

	c. Befejezésül	147
5.	Gyógypedagógiai képzés	147
	a.) A fogyatékos tanulók létszámának alakulása	148
	b. A gyógypedagógiai oktatási rendszer néhány jellemzője	155
	c. Finanszírozás és kondíciók	158
	d. Befejezésül a gyógypedagógiai képzésről	163
6.	Kollégiumok	164
7.	Összefoglalás	165
V.	Középfokú oktatás és a szakképzés	166
1.	Bevezető	166
2.	A hazai középfokú oktatás és a szakképzés jellemzői	167
	a.) A rendszerváltás - szakképzési rendszerváltozás	167
	b.) A létszámok alakulása	170
	c.) Regionális jellemzők	174
	d.) Az iskolarendszerű szakképzés kondíciói	177
	e.) A szakképzés arányai	184
	f.) A következő évtizedek népesség alakulásának néhány következménye az oktatási rendszerre	189
	g.) Iskolarendszeren kívüli szakképzés	192
	h.) A posztsekundér képzés - zavarok és törekvések	193
3.	Befejezésül	196
	Melléklet	199
VI.	Felsőoktatás	204
1	Bevezetés	204
2	A gazdaság és az oktatás kapcsolata	204
3	A felsőoktatás tömegesedése	207
a.	A felsőoktatás 20. századi fejlődéséről - a számok tükrében	207
b.	A hazai felsőoktatás a 20. században – első áttekintés röviden	212
4	A hazai felsőoktatás mennyiségi és szerkezeti problémái	214
	a. A felsőoktatási képzés volumene és a gazdasági fejlettség – avagy van-e túlképzés	214
	b. A hazai felsőoktatás vertikális struktúrája nemzetközi összehasonlításban	219
	c. A hazai felsőoktatás horizontális szerkezetének nemzetközi összehasonlítása	221
5	A demográfiai folyamatok hatása a hazai felsőoktatásra	223
6	A hazai felsőoktatás kibocsátásának zavarai	225
	a. A hazai felsőoktatás és a munkaerő-piaci előrejelzések	225
	i) A gazdasági előrejelzés	227
	ii) A felsőfokú szakemberigény és kibocsátás	229
	iii) Tanulások	232
	b. A diplomások száma és munkaerő-piaci aránya	233
	c. A diplomások foglalkoztatásának néhány jellemzője Magyarországon 1980-2001	239
	i) A bérstruktúra néhány tanúsága	239
	ii) Az aktivitás és munkanélküliség	241
	iii) A diplomás foglalkoztatás néhány hazai jellemzője	243
7	A hazai felsőoktatás-politika 1990-2005	246
	a. Az első felsőoktatási törvény 1993	247
	b. A fejlesztés irányelvei 1995	251
	c. A felsőoktatás integrációja 1999	253
	d. Beszámoló a felsőoktatás 1996-2001 közötti fejlődéséről	2001 254
	e. A felsőoktatás stratégiai terve és az új törvény 2005	260

- f. Tanulmányok 263
- 8 A kétszintű képzés 264
 - a. A Bolognai Nyilatkozat 264
 - b. A bolognai folyamat és a munkapiac 267
- 9 Befejezésül 269
- Melléklet 274

VII. Felnőttképzés – élethosszig tartó képzés 278

- 1. Bevezetés 278
- 2. A felnőttképzés hazai részvételi jellemzői 281
- 3. A felnőttképzés részvételi jellemzői a fejlett országokban 283
- 4. A felnőttképzés egyéni, közösségi és munkáltatói kiadásai 287
- 5. Befejezésül 288

VIII A pedagógusok 289

- 1. A pedagógus hivatása és keresete 289
- 2. A pedagógusok szelekciós mechanizmusa 296
- 3. A pedagógus-foglalkozás „elnőiesedése” 299
- 4. A pedagógus-képzésre jelentkezés és felvétel arányainak változása 300
- 5. A felsőoktatás pedagógusainak keresete 304
- 6. A pedagógus-keresetek rendezésének problémája és megoldása 307

IX. Finanszírozás 310

- 1. Bevezetés 310
- 2. Az oktatás gazdaságossága, eredményessége, hatékonysága 312
- 3. Az oktatás finanszírozásának motivációi 316
 - a.) Az egyének motivációi 316
 - b.) A munkaadók motivációi 317
 - c.) Az állam motivációi 318
 - d.) Az iskolafenntartók motivációi 321
- 4. Az oktatási kiadások aránya és források szerinti megoszlása nemzetközi összehasonlításban 327
- 5. A finanszírozás módszerei 329
- 6. A hazai közoktatás finanszírozása 333
- 7. A hazai felsőoktatás finanszírozása 337
- 8. A felsőoktatás állami finanszírozása 340
 - a.) A felsőoktatás kiadásai és bevételei 343
 - b.) A felsőoktatási ráfordítások forrásmegoszlása 346
- 9. A felnőttképzés. Az élethosszig tartó képzés finanszírozása 348
- 10. Befejezésül 350
- Melléklet 351

X. Minőség 358

- 1. Bevezetés 358
- 2. A minőség értelmezése általában 359
- 3. Az iskola minőségbiztosításáról oktatásgazdasági és oktatáspolitikai aspektusból 361
- 4. A minőségügy oktatási rendszeren belüli sikertelensége 366
- 5. A minőségmérés problémákkal- a PISA és az IALS vizsgálat 371
- 6. Az eredményességet befolyásoló tényezők 375
- 7. A minőségértékelés egy másik metszete – a rangsorok 379
- 8. A nemzeti minőségi díjak 385
- 9. A minőségbiztosítás a közoktatásban 387
- 10. A felsőoktatás minőségbiztosítása 390
 - a) Az akkreditáció válsága 390

- b.) A gazdasági szféra minőségi elvárásai a felsőoktatással szemben – egy empirikus vizsgálat tanúságai 395
c.) A jövő felsőoktatási minőségbiztosítása 400
11. Befejezésül 404

Zárszó 406

Irodalom 407

2007-08-23